

УДК 372.881.111.1

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ВИДАМ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Н. С. Нікітіна

м. Київ, Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

nukutuna@yandex.ua

У статті розглянуто особливості навчання видам мовленнєвої діяльності студентів вищих навчальних закладів немовних спеціальностей. Був зроблений теоретичний аналіз різних наукових позицій (короткий огляд літератури) з даного питання. Кожен вид мовленнєвої діяльності описується окремо, а також аналізуються вміння та навички для кожного виду мовленнєвої діяльності на початковому етапі і при досягненні рівня бакалавра (В2). Показано, що для успішного викладання іноземної мови важливо об'єднувати різні види мовленнєвої діяльності для закріплення певного лексичного чи граматичного матеріалу. Акцент у статті ставиться на тому, що навички та вміння по кожному окремому виду мовленнєвої діяльності мають бути спрямованими на викладання іноземної мови професійного спрямування. В залежності від рівня володіння іноземною мовою студентами, розглядаються різні методи представлення нового лексичного та граматичного матеріалу.

Ключові слова: знання, читання, письмо, аудіювання, говоріння, вміння та навички.

Вступ. В останні роки було зроблено чимало зусиль для поліпшення процесу викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі. Багато з них успішно використовуються, деякі перебувають у процесі розробки або доопрацювання. Підготовка висококваліфікованих фахівців обумовлена економічним розвитком, розширенням міжнародних відносин і різностороннім ринком праці, звідси витікає те, що сучасні фахівці мають не тільки відмінно орієнтуватися в своїй сфері діяльності, але і володіти іноземною мовою для підвищення своєї конкурентно-спроможності. Актуальність даної статті визначається необхідністю володіння іноземною мовою професійного спрямування в сучасному економічному, конкурентному світі, що швидко розвивається. Тема статті представляє теоретичний і практичний інтереси, оскільки її вивчення і застосування на практиці дає можливість підвищення якості викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Мета цієї статті – розкрити особливості навчання видам мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письмо) на різних етапах вивчення студентами іноземної мови професійного спрямування у технічному виші.

Вивченням видів мовленнєвої діяльності у викладанні іноземної мови професійного спрямування займалися багато вчених зокрема Л. С. Виготський, І. А. Зимня, С. А. Ламзін, О. О. Леонт'єв та багато інших.

Розглядаючи мовну діяльність, слід зазначити різні її трактування. Згідно поглядів Л. С. Виготського, мовленнєва діяльність – це “вид діяльності, який характеризується предметним мотивом, цілеспрямованістю, складається з

декількох послідовних фаз – орієнтування, планування, реалізації мовного плану, контролю” [1, с.74]. Крім того, І. А. Зимня наголошує на тому, що “в мовленнєвій діяльності індивіда ми виділяємо засоби (мовну систему) і способи (мова) формування і формулювання думки як предмета мовленнєвої діяльності” [2, с.28]. Всі види мовленнєвої діяльності можуть здійснюватися тільки за допомогою певних засобів і способів.

З іншого боку, О. О. Леонт'єв зазначає, що: “мовленнєвої діяльності, як такої, не існує. Є лише система мовних дій, що входять в якусь діяльність – цілком теоретичну, інтелектуальну чи частково практичну” [4, с.15]. Відповідно, навчання різним видам мовленнєвої діяльності професійного спрямування повинно мати практичний характер і використовуватися як інструмент отримання знань іноземною мовою в певній галузі.

С. А. Ламзін акцентує увагу на тому, що “при говорінні і письмі суб'єкту діяльності заздалегідь відома (у загальних рисах) думка, яку він хоче сформулювати, тобто у нього є мета подальших мовних дій, а при читанні та аудіюванні думка (мета діяльності) з'являється повністю після того, як були здійснені мовні дії” [3, с. 10-21]. Отже, говоріння і письмо є інструментами вираження будь-якої інформації, студенти використовують отримані знання для подальшого розвитку навичок. Для того, щоб написати есе або реферат, студенти використовують інформацію ззовні або формують її самостійно на основі лекцій, текстів, Інтернет ресурсів. При читанні і аудіюванні студенти дізнаються новий матеріал і можуть далі з ним працювати. Так, прочитавши вузькоспеціалізований текст або прослухавши аудіо-інформацію, студенти ознайомлюються з лексичним матеріалом для написання твору, вправи або іншого письмового завдання.

Види мовленнєвої діяльності. Слід зазначити, що процес викладання іноземної мови базується на чотирьох видах мовленнєвої діяльності – це говоріння, аудіювання, читання та письмо. В свою чергу, вони поділяються на основні і допоміжні. Основні види мовленнєвої діяльності поділяються на продуктивні (говоріння і письмо) і рецептивні (аудіювання і читання). Продуктивні види мовленнєвої діяльності спрямовані на відтворення і повідомлення інформації, а рецептивні на отримання та прийом інформації. Під допоміжними видами мовленнєвої діяльності розуміємо комбінацію основних видів, як, наприклад, запис почутої інформації, переклад, усне відтворення раніше прочитаного або почутого тексту й інше.

Читання. Навчання читанню іноземною мовою, як виду мовленнєвої діяльності несе в собі певні функції – виховну, розвиваючу і, звичайно ж, практичну. Читання – це вид мовленнєвої діяльності, при якій людина отримує інформацію, яка подається графічними символами. З одного боку, студент повинен зрозуміти текст іноземною мовою, з іншого боку, він повинен правильно прочитати і озвучити текст (окремі слова-символи, об'єднані в смисловий текст).

Правильність прочитання і озвучування інформації при читанні подається на початкових етапах вивчення іноземної мови. У вищому навчальному закладі

студенти вже повинні мати базовий рівень іноземної мови і тому навчання такому виду мовленнєвої діяльності, як читання в основному направлено на знаходження та обробку нової, необхідної інформації. Звичайно, на першому-другому курсах навчання студенти повинні збільшувати запас загальної лексики і починати знайомитися зі спеціалізованою, вузько направленою іноземною мовою.

На кожному рівні володіння іноземною мовою уміння і навички відрізняються складністю і насиченістю. Так, на першому курсі студенти з рівнем володіння іноземною мовою А2, розвиваючи навички читання, мають вміння розуміти тексти загальної спрямованості, розуміти зміст комп'ютерних програм, читати анкети та заповнювати їх персональними даними, використовуючи лексичні та граматичні форми, знаходити необхідну інформацію в письмовому матеріалі (газетні статті та ін.).

Далі, оскільки як приклад використовується матеріал іноземної мови технічного спрямування (металургія, матеріалознавство), то і лексика подається з урахуванням специфіки їх спеціальностей. Студентам слід вміння читати і розуміти тексти технічної та наукової тематики, читати і розуміти терміни загально-технічної тематики, розуміти різні види листів та факсів на знайомі теми [5, с. 25].

Тексти для читання, залежно від спеціальності, на першому курсі мають загальний характер. Тексти повинні містити загальноповсякденну лексику і початкові терміни до спеціальності. Так, для студентів першого курсу технічних спеціальностей – це тексти загально-технічної тематики, розраховані на розуміння і запам'ятовування основної загально-технічної лексики. Завдання для розвитку читання як виду мовленнєвої діяльності іноземною мовою, слід спрямовувати на правильне прочитання, вимову і запам'ятовування нової лексики. Студентам другого курсу, крім вже отриманих навичок читання, слід вміння вільно розуміти тексти загальної тематики з мінімальним використанням словника. А також розуміти тексти середньої складності загально-технічної спрямованості за спеціальністю, іноді використовуючи словник, розпізнавати термінологію навчальної та професійної сфер, без використання допоміжних засобів, розуміти анотації книг та статей на загально технічну тематику, без використання словника [5, с. 25-40].

Тематика текстів для читання має бути більш спрямованою на спеціалізацію студентів. Також тексти мають бути розраховані на повторення і закріплення вже пройденої тематики і містити певну кількість нових професійних термінів (студенти повинні читати і перекладати тексти з мінімальним використанням словника).

Розвиваючи навички читання на третьому курсі, студентам необхідно вміння по завершенню даного курсу навчання (згідно з РНП та вимогами до рівня володіння іноземною мовою В1): розуміти тексти складної структури професійної тематики, розпізнавати термінологію за фахом, без використання словника. Крім того, вони повинні розуміти з анотацій книг, їх тематику і головну ідею, знаходити основні положення в тексті за фахом, який має чітку

структуру, визначати основні висновки чітко-аргументованої професійно-орієнтованої статті, знаходити і узагальнювати необхідну інформацію з декількох професійно-орієнтованих текстів.

Отримуючи рівень бакалавра, студенти мають вже глибокі знання за фахом і повинні удосконалювати іноземну мову професійного спрямування. Вони мають володіти наступними навичками читання, як виду мовленнєвої діяльності: читати вузькоспеціалізовані джерела в рамках своєї спеціальності, правильно розуміючи терміни та аббревіатури іноземною мовою, вільно читати вузькоспеціалізовані тексти з різною швидкістю і різними способами, в залежності від поставлених цілей і завдань. Також розпізнавати широкий діапазон термінології та скорочень з навчальної професійної сфери, використовуючи вибірково довідкові ресурси, здійснювати пошук інформації зі спеціальності в мережі Інтернет та обробляти її, залежно від поставленого завдання. Крім того, студенти мають вміти вільно знаходити необхідну професійно-орієнтовану інформацію в бібліотечних каталогах, вміти користуватися інструкціями іноземною мовою і вільно читати кореспонденцію, пов'язану з професійними інтересами і виділяти основну інформацію.

Аудіювання. Наступний вид мовленнєвої діяльності – аудіювання, є основою комунікації, оскільки знання іноземної мови – це можливість комунікації з носієм цієї мови, а аудіювання – це розуміння мовця з подальшою можливістю реагування (діалог, монолог або навіть письмова відповідь на почуту інформацію). Для найбільш ефективного навчання аудіювання, робочий матеріал слід підкріплювати візуальним. Так, студентам першого курсу можна давати тематично підібраний текст, щоб вони розпізнавали і вчили нову лексику. На старших курсах можна запропонувати малюнки або схеми з ключовою термінологією, а студенти повинні прослухати і зрозуміти інформацію про предмет, що вивчається (так, студентам технічного, в нашому випадку інженерно-фізичного факультету, можна показати структуру печі з назвами основних її частин і попросити прослухати опис і роботу даної установки).

На початковому етапі, передбачається, що студенти володіють такими навичками аудіювання: розуміють чітко, нормативне говоріння на знайомі теми, розуміють достатньо для ведення розмови на щоденні теми, сприймають на слух окремі професійні терміни. Крім того, вони мають бути в змозі зрозуміти основну інформацію з коротких аудіо-записів, на знайомі теми і з чіткою вимовою, а також розуміти основний зміст інформації з теленовін, яка супроводжується візуальним рядом [5, с. 25,31].

Далі матеріал для аудіювання має ускладнюватися і мати більш вузьку спрямованість по спеціальності. На старших курсах студенти вже мають вільно слухати і розуміти як монологічні аудіо записи по темі, так і наукові доповіді за фахом іноземною мовою. Досягаючи рівень бакалавра, студенти володіють такими навичками аудіювання, як розуміння в деталях, мовлення з заданої професійної теми, сприйняття нормативного усного говоріння, живого або на носіях на теми, які зустрічаються в навчальній професійній діяльності. Крім

того, розуміння головної ідеї складного говоріння на професійні теми, розуміння детальної інформації розширеної дискусії за фахом, також розуміння основного змісту лекцій, бесід та доповідей на знайому професійну тему за умови, що мовець дотримується чіткої лінії висловлювань при середньому темпі вимови [5, с. 25-40].

Аудіювання на занятті з іноземної мови повинно використовуватися з самого початку процесу навчання. Викладач має надати студентам іноземною мовою інформацію про тему заняття, про мету й мотиви, ознайомити з тематикою і обсягом завдань на дане заняття.

Говоріння. Наступний вид мовленнєвої діяльності – говоріння. Говоріння підрозділяється на монологічне і діалогічне. При монологічному говорінні в групі, один студент використовує вид мовленнєвої діяльності – говоріння, а решта – аудіювання. У практиці діалогічного говоріння всі студенти беруть безпосередню участь в даному виді мовленнєвої діяльності. Завдання викладача – побудувати заняття і завдання таким чином, щоб студенти могли мислити, формувати свою промову і висловлювати думки іноземною мовою, використовуючи доступну професійну лексику і правильні граматичні конструкції.

На початковому етапі вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі студенти повинні володіти такими навичками монологічного говоріння: стисло висловитися по професійно-орієнтованій темі, використовуючи прості лексичні та граматичні засоби, виступати з короткими повідомленнями на загальні теми, раніше підготувавши їх, відповідати на прості послідовні питання і переказати текст або лексичну тему.

Студенти на цьому етапі мають володіти такими вміннями та навичками діалогового говоріння: висловлювати свої погляди на знайомі теми в області загальноосвітньої тематики, без словника або чиєїсь допомоги здійснювати короткий обмін інформацією на знайомі професійно-спрямовані теми. Крім того, отримувати інформацію за спеціальністю, якщо при необхідності вона буде повторена, брати участь в коротких обговореннях питань на професійну тематику, використовуючи прості лексичні та граматичні засоби [5, с. 25-40].

Поступово ускладнюючи і вдосконалюючи навички та вміння, на старших курсах студенти повинні активно підтримувати розмову, представляючи і аргументуючи власну точку зору на загальні та професійні теми, вести дискусію, погоджувачись або не погоджувачись з думкою опонента, передавати загальну інформацію на професійну тематику і спілкуватися на професійні теми, використовуючи відповідну термінологію.

Навички діалогічного мовлення охоплюють: вміння детально і чітко презентувати широкий спектр навчальних і професійних питань, можливість з попередньою підготовкою давати оцінку, порівнювати і аналізувати загальнонаукові та професійно-орієнтовані явища, вміння детально представляти основні положення професійних знань, використовуючи відповідну термінологію, вміння робити презентацію доповіді і відповідати на

поставлені запитання, а також коментувати і пояснювати таблиці, графіки, схеми та ін.

У професійній сфері діяльності дуже важливо володіти навичками говоріння, оскільки це значно спрощує процес обміну інформацією, досягненню певних домовленостей і розширенню сфер впливу при спілкуванні іноземною мовою.

Письмо. Наступний не менш важливий вид мовленнєвої діяльності – письмо, при якому інформація передається за допомогою графічних знаків. Для студентів будь-якої спеціальності важливо опанувати навички письма, оскільки з його допомогою можливі ділове листування, складання резюме, написання наукової статті або тез. Крім того, зараз широко практикується при підготовці дипломної роботи писати висновки іноземною мовою.

На перших курсах студентам слід оволодіти наступними навичками і вміннями письма: написати про свою сім'ю, освіту, плани на майбутнє, складати анотацію до нескладного професійно спрямованого тексту простими реченнями, а також письмово фіксувати інформацію, отриману під час читання тексту, заповнити анкету персональною інформацією іноземною мовою.

На старших курсах, де вже з'являється більше професійно орієнтованої інформації, а також вивчається ділова іноземна мова, студенти володіють наступними навичками: складають тексти презентацій, використовуючи автентичні науково-технічні матеріали за фахом, пишуть реферати, тези на основі автентичної літератури за фахом. Також вони мають вміння анотувати автентичні тексти за фахом і писати резюме [5, с. 25-40].

Для успішного викладання професійноорієнтованої іноземної мови, слід одночасно охоплювати всі види мовленнєвої діяльності. Подаючи новий матеріал, необхідно закріплювати його на всіх рівнях сприйняття (аудіо, відео ряди, таблиці та схеми). Новий лексичний або граматичний матеріал бажано практикувати, використовуючи всі види мовленнєвої діяльності. Якщо це новий лексичний матеріал – то його можна подавати з попередньою самостійною підготовкою самими студентами (пошук і підбір нової інформації по спеціальності), при цьому відразу йде практика читання, перекладу, письма.

Сучасна освіта розрахована не тільки на підготовку висококваліфікованих професіоналів, а й на розвиток особистісних здібностей студента, відкриття і розвиток його потенціалу. Студенти виконують творчі, нестандартні завдання, в підготовці яких вони можуть проявити свою індивідуальність або, навпаки, здатність працювати в команді (якщо це групове завдання). Так, студенти можуть знайти цікаву інформацію про свій навчальний заклад, підготувавши відеоматеріал, зробити стінгазету про інститут іноземною мовою або презентацію з використанням мультимедійних засобів. Сьогодні існує багато інтерактивних (мозковий штурм, презентації, рольові ігри і т.д.) і мультимедійних технологій, що допомагають і полегшують процес вивчення і закріплення навичок і умінь іноземною мовою. У глобальній мережі Інтернет студенти вільно можуть знайти інформацію іноземною мовою за спеціальністю, також ознайомитися з останніми досягненнями і розробками. Крім того,

Інтернет-ресурси можуть бути джерелом інформації для написання реферату, тез, доповідей іноземною мовою. Також в Інтернеті є навчальні програми, онлайн перекладачі (Google, prompt, etc.) і словники (yandex, АВВУ Lingvo, etc.), які також є допоміжними інструментами для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності. Крім того, існує програма PowerPoint, за допомогою якої студентам простіше підготувати наочну практичну презентацію. За допомогою цієї програми можлива також презентація нового лексичного або граматичного матеріалу, тому що інформація, підкріплена візуальним рядом набагато краще засвоюється студентами.

Висновки. Основна частина методів і методик викладання іноземної мови базується на розвитку навичок і умінь за чотирма основними видами мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо). Закріплення кожного окремо взятого виду мовленнєвої діяльності (або правильне їх об'єднання) безумовно призведе до позитивного результату і студенти не тільки засвоять новий цікавий матеріал зі спеціальності, а й розширять кругозір у сфері своєї професійної діяльності.

Перспективним напрямком нашого дослідження є можливість пошуку нових та вдосконалення існуючих методів навчання видам мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. Собр. соч. — Т. 2. / Л. С. Выготский. — М.: Государственное Социально-экономическое издательство, 1982. — 352 с.
2. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И.А. Зимняя. — М.: Просвещение, 1985. — 160с.
3. Ламзин С. А. О видах речевой деятельности в обучении иностранным языкам / С. А. Ламзин // Вестник Рязанского государственного университета им. С.А.Есенина. — 2011. — № 33. — С. 10–21.
4. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. — М.: Просвещение, 1969. — 214 с.
5. Ягельська Н.В. Європейський Мовний Портфель для економістів (проект) / Укладач Н.В. Ягельська. — К.: Ленвіт, 2004. — 56с.

REFERENCES

1. Vyigotskiy, L. S. (1982). Thinking and Speech. Moscow, Russia [in Russian].
2. Zimnyaya, I.A. (1985) Psychological Aspects of Teaching of Foreign Language Speaking. Moscow, Russia [in Russian].
3. Lamzin, S. A. (2011). About Speech Activities in Foreign Languages Teaching. Bulletin of the Ryazan State University by S.A.Esenin, 33, 10–21.
4. Leontev, A.A. (1969). Language, Speech, Speech Activity. Moscow, Russia: Prosveschenie [in Russian].
5. Yahel's'ka, N.V. (2004). European Language Portfolio for Economists. — Kyiv, Ukraine: Lenvit [in Russian].

Н. С. Никитина. Особенности обучения видам речевой деятельности на занятиях по иностранному языку технической направленности

В данной статье рассмотрены особенности обучения видам речевой деятельности студентов высших учебных заведений неязыковых специальностей. Был сделан краткий обзор литературы по данному вопросу. Каждый вид речевой деятельности описывается отдельно, а также показываются умения и навыки для каждого вида речевой деятельности на начальном этапе и при достижении уровня бакалавра (B2). Показано, что для успешного преподавания иностранного языка важно объединять разные виды речевой деятельности для закрепления определенного лексического или грамматического материала. Акцент в статье делается на том, что навыки и умения по каждому отдельному виду речевой деятельности должны охватывать область иностранного языка именно профессиональной направленности.

Ключевые слова: чтение, письмо, аудирование, говорение, умения и навыки.

N. Nikitina. Types of speech activities in teaching foreign language for specific purposes

This article describes the types of speech activity in the process of teaching a foreign language to students of higher educational institutions. A brief review of the literature on the subject was made. Each type of speech activity is described separately, as well as showing the skills for each type of speech activity at the initial stage and at the bachelor level (B2). It is shown that for the successful teaching of a foreign language, it is important to combine different types to consolidate certain lexical or grammatical material. The emphasis in the article is the fact that skills for each separate speech activity should cover the area of foreign language of a professional orientation. Submitting new material, it is necessary to fix it at all levels of perception (audio, video, tables and charts). New lexical or grammatical material is desirable to practice using all kinds of speech activity. Today there are many interactive and multimedia tools to help and facilitate the process of learning and retention of foreign language skills. Modern education is designed not only to prepare highly skilled professionals but also for the development of personal abilities of the student, the discovery and development of his potential. Students are interested in creative tasks where they can express their individuality, or, conversely, the ability to work in a team (if it is a team task). Thus, students can prepare interesting information using multimedia or interactive devices.

Key words: reading, writing, listening, speaking, skills.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2014